

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

***В. В. Стасюк, доктор психологічних наук, професор
Ю. С. Фіногенов, кандидат педагогічних наук, доцент
НУОУ імені Івана Черняхівського***

На підставі результатів аналізу спеціальної наукової літератури, зарубіжного досвіду з реформування систем фізичної підготовки армій провідних країн світу, даних власних досліджень виявлено сучасний стан чинної системи фізичної підготовки Збройних Сил України, проблеми в її функціонуванні та визначенні напрями із вдосконалення системи.

Збройні Сили, фізична підготовка, фізична підготовленість, військовослужбовці, вдосконалення системи навчання і виховання, професійна освіта військовослужбовців.

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку Збройних Сил України (ЗСУ) роль фізичної підготовки (ФП), як важливої складової системи бойового вдосконалення військ, професійної освіти військовослужбовців, вагомого засобу психологічної готовності до дій в екстремальних умовах, зміцнення здоров'я, значно зростає внаслідок військової реформи, яка підвищила вимоги як до рівня фізичної підготовленості військовослужбовців, так і до якості підготовки фахівців з ФП військ. Крім того, реформа освіти (в т. ч. військової освіти) сприяла посиленню вимог до якості педагогічного процесу, адекватності методичного забезпечення сучасним тенденціям навчання. Це обумовлює необхідність розробки заходів щодо вдосконалення системи ФП ЗСУ на основі врахування проблем, чинників, що впливають на ефективність її функціонування, а також визначення перспективних напрямів розвитку цієї системи. В зв'язку з чим увага спеціалістів з теорії та практики ФП в останній період часу прикута до розв'язання саме цих актуальних практичних завдань. Підвищує актуальність також негативна тенденція зі здоров'ям військовослужбовців. Це вимагає корекції структурних елементів цілісної системи ФП в ЗСУ.

В результаті аналізу матеріалів досліджень останнього десятиріччя виявлено загальні чинники, що обумовлювали зміну парадигми розвитку систем ФП зарубіжних армій провідних країн світу; проаналізовано перспективні напрями вдосконалення окремих елементів цих систем та досвід з впровадження у військову практику та навчально-бойову підготовку заходів щодо підвищення їх ефективності [3; 4; 5; 6; 7; 12; 14 та інші], на що доцільно зважати при вирішенні питань з удосконалення вітчизняної системи ФП в ЗСУ.

Дослідження вітчизняних фахівців, переважно торкалися актуальних аспектів ФП у вищих військових навчальних закладах, які сприяли формуванню теоретико-методичних та організаційних засад ФП у вищенаведе-

них закладах [1; 2; 8; 9; 10 та інші]. Проте, при наявності сучасних розробок, присвячених різним аспектами ФП ЗСУ, більшість яких акцентують увагу на основних проблемах певних ланок системи ФП, лише окремі праці мають системний характер, які враховують специфіку взаємодії і взаємопов'язаності зовнішніх і внутрішніх зв'язків між елементами цілісної системи ФП, що обумовлюють її кінцевий результат – рівень фізичної готовності до військово-професійної діяльності військовослужбовців [1; 2; 11; 12; 13]. Вищенаведене обумовило актуальність дослідження, **метою** якого було визначення перспектив розвитку системи ФП ЗСУ. Для реалізації мети дослідження вирішувалися наступні завдання:

1. Аналіз проблем функціонування системи ФП;
2. Виявлення чинників, що обумовлюють ефективність системи ФП;
3. Розробка перспективних напрямів розвитку системи ФП.

Результати дослідження та їх обговорювання. Розглядаючи систему ФП як складну систему, нами за допомогою системного підходу використано три системних концептуальних підходи, специфіка яких визначається тим, що вони зорієнтовані на розкриття цілісності об'єкта (системи фізичної підготовки) та забезпечують виявлення різноманітних типів зв'язків складного об'єкта та зведення їх в одну теоретичну схему:

– системно-комунікаційний концептуальний підхід полягає в тому, що система ФП військовослужбовців, з одного боку, розглядається як підсистема державного управління оборонного відомства, а з іншого – як підсистема державної освіти, яка передбачає виявлення зовнішніх її зв'язків з внутрішніми (що формують саму систему ФП), так і іншими, зовнішніми елементами, що входять до цілісної системи управління;

– системно-еволюційний концептуальний підхід передбачає визначення змін, корекцію наповнення окремих підсистем системи ФП у зв'язку зі змінами у воєнній доктрині та концепції застосування Збройних Сил, появою нових форм та способів ведення бойових дій, специфікою змін в армії, що реформується; введенням нової методики проведення бойової (індивідуальної) підготовки військ;

– системно-функціональний концептуальний підхід забезпечує виявлення чинників, що зумовлюють ефективність системи ФП та її кінцевого продукту – рівня фізичної готовності військовослужбовців до навчально-бойової діяльності, ефективного виконання функціональних обов'язків з урахуванням етапів їх професійного ставлення та облікової військової спеціальності.

В результаті досліджень були виявлені об'єктивні причини суттєвих змін в основних елементах системи ФП, що збігаються з тими, що обумовили неодноразові зміни в методиці проведення форм ФП та нормативах фізичної підготовленості військовослужбовців армій передових країн світу, які мають свої специфічні особливості пов'язані зі змінами та доповненнями в зв'язку з реформуванням ЗСУ.

Аналізуючи стан чинної системи на підставі експертної її оцінки представниками різних рівнів військового управління (лінійного та функціонального), проведеної нами на попередньому етапі дослідження [11],

доведена її недосконалість та доцільність реорганізації в зв'язку з необхідністю подолання наявних суперечностей між: – зростаючими вимогами бойової (індивідуальної) підготовки до фізичної підготовленості військово-службовців, з одного боку, і невідповідністю чинної системи ФП цим вимогам, з іншого боку; – потребою армії, що реформується, в сучасній ефективній, оновленій системі ФП військ, і наявністю застарілих механізмів управління та її організації, яка копіює ту, що працювала за радянські часи; – потребою національного війська у запровадженні науково-обґрунтованих розробок і врахування практичного досвіду щодо вдосконалення систем ФП Збройних Сил іноземних держав і недостатнім його науковим осмисленням та узагальненням; – наявністю теоретико-методичних розробок, новітніх педагогічних та фізкультурно-оздоровчих технологій, позитивного практичного досвіду їх використання у підвищенні ефективності навчально-виховного процесу, спортивно-масової роботи та обмеженої уваги до них з боку фахівців теорії та організації ФП військ; – наявністю негативної тенденції у погіршенні здоров'я військовослужбовців за останні роки, потребою більш широкого використання в системі ФП ЗСУ традиційних та інноваційних профілактико-оздоровчих технологій і недостатнім узагальненням теоретико-методологічних та профілактичних аспектів застосування засобів і методів ФП у профілактиці найбільш поширених серед військовослужбовців захворювань.

Основними недоліками у функціонуванні системи ФП визнано такі: відсутність національної концепції розвитку системи ФП ЗС та інших силових структур України; наявність централізованого способу управління ФП військ та спортом вищих досягнень при збереженні застарілих механізмів управління і організації ФП у військах, яка була властива для ЗС Радянського Союзу; невідповідність матеріально-технічного забезпечення ФП сучасним вимогам сьогодення, внаслідок наявності застарілої (або взагалі відсутності власної) навчально-спортивної бази, відсутність сучасного спеціального обладнання, апаратури, спортивних тренажерів; обмежене фінансування потреб ФП; недостатній рівень кваліфікації фахівців з ФП, обмежений рівень їх знань в галузі сучасних інноваційних педагогічних та фізкультурно-оздоровчих технологій та недостатнє використання їх у навчальному процесі з ФП; недостатня узгодженість навчальних програм із специфікою військової спеціальності й завдань окремих етапів навчального процесу, етапів професійного вдосконалення військовослужбовців; недостатня інформативність системи оцінювання загальної і спеціальної фізичної підготовленості військовослужбовців різних Видів ЗС і родів військ.

Наявність цих проблем, при їх сукупній взаємодії, обумовлює неадекватність системи ФП ЗСУ сучасним вимогам армії, що реформується. За висновком експертів обов'язковому перегляду мають підлягати деякі положення організації, змісту та нормативної бази ФП: звертається увага на необхідність посилення військово-прикладної, психологічної, оздоровчої спрямованості ФП залежно від віку офіцерів, їх посадового статусу та специфіки професійної діяльності; пропонується ширше використовувати

самостійну – програмовану фізичну підготовку, індивідуальне фізичне тренування за улюбленим видом спорту; зазначається необхідність перегляду системи тестування фізичної підготовленості військовослужбовців; акцентується увага на доцільності комплексування структури розділів фізичної підготовки; звертається увага на важливість використання різноманітних засобів впливу – від моральних та адміністративних до фінансових для заохочення офіцерів до власного їх фізичного вдосконалення.

Керівниками функціонального керівництва ФП доповнені ці пропозиції такими, що стосуються ефективності лінійного та функціонального керівництва (взаємовідносин та взаємодії між командирами та спеціалістами ФП; рівня кваліфікації організаторів ФП), які значно впливають на ефективність функціонування системи фізичної підготовки в ЗСУ.

Пропозиції експертів що стосується вдосконалення матеріально-технічного забезпечення ФП по доопрацюванню відповідного переліку спеціального обладнання, інвентарю, апаратури, тренажерів та майна для оснащення спортивних споруд та централізованого його придбання для військових частин, ВВНЗ та спортивних клубів. Окремі пропозиції торкалися удосконалення системи перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з ФП, централізації цього процесу, підвищення його якості. Звертаючи увагу на роль мотивації щодо регулярних занять ФП військовослужбовців, експерти рекомендують звернутися з клопотанням до Міністра оборони України щодо фінансового стимулювання підтримання та розвитку основних фізичних якостей військовослужбовців.

Враховуючи досвід реформування ЗС провідних країн світу, які раніше стикалися з аналогічними проблемами і подолали їх за допомогою ефективних заходів, а також специфіку функціонування системи ФП ЗСУ, вимоги армії, що реформується, матеріально-технічне і фінансове забезпечення, сучасний рівень знань в галузі теорії, методики та організації ФП військовослужбовців, визначені пріоритетні напрями її вдосконалення, а також шляхи їх реалізації. Основними напрямками вдосконалення процесу ФП ЗСУ визнано наступні: інтенсифікація, індивідуалізація, гуманізація, модернізація та активізація процесу ФП. При цьому інтенсифікацію процесу ФП пропонують здійснювати шляхом посилення її військово-прикладної, психологічної, оздоровчої та профілактичної спрямованості. Індивідуалізація процесу ФП має досягатися узгодженням змісту занять з вимогами на окремих етапах військово-професійної діяльності з рівнем функціональної і фізичної підготовленості військовослужбовців; гуманізація процесу ФП – шляхом забезпечення реалізації індивідуальних потреб у виборі форм, засобів ФП і спорту в режимі службової діяльності і у позаслужбовий час. Модернізації процесу ФП передбачає використання інноваційних педагогічних та фізкультурно-оздоровчих технологій з метою підвищення дії засобів ФП та мотивації до занять, запровадження здорового способу життя серед військовослужбовців і членів їх родин. Оптимізація процесу ФП передбачає досягнення прогнозованого оздоровчого та тренувального ефекту за мінімальних витратах часу на тренування та раціональних параметрах занять, відповідно за спрямованістю засобів індивідуальним інтересам військовослужбовців.

В умовах комплектування ЗС України на контрактній основі уточненню підлягають концептуальні засади ФП – мета, завдання, принципи. Адекватно вибрані мета та завдання ФП дозволять спрямувати процес фізичного вдосконалення військовослужбовців за допомогою відповідних засобів та методів у потрібному напрямку розвитку. Нагальною проблемою є розробка національної концепції розвитку системи ФП ЗС України, яка має визначити засади формування та шляхи подальшого розвитку системи ФП в ЗС України на XXI століття, перспективу, цілі та пріоритети її розвитку відповідно до змін, що відбуваються в суспільстві і ЗС України.

Як свідчить аналіз специфіки вдосконалення концептуальних основ ФП в арміях зарубіжних країн, зміна концепцій ФП слідувала за зміною воєнних доктрин, концепцій ЗС цих країн. На сьогодні існує кілька концепцій ФП. В арміях, сформованих на контрактній основі, прийнято концепцію “фізичної готовності”, оскільки вона забезпечує впевненість керівництва ЗС у професійній надійності особового складу. Відповідно до неї висувуються більш об’ємні вимоги щодо фізичної готовності військовослужбовців до дій в будь-який час та в будь-яких умовах.

На етапі змішаного комплектування армії, а також офіцерськими кадрами та за рахунок служби за контрактом служби і резерву, доцільним слід вважати існування двох напрямків концепції ФП – “придатності” та “готовності” з відповідною спрямованістю загальних і спеціальних завдань, засобів, методів і форм ФП залежно від виду ЗС та родів військ.

За умови посилення та зміни вимог до управління та організації ФП в сучасних умовах, на тлі обмеженого її функціонування доцільним є централізація фінансових ресурсів та кадрового забезпечення, збереження централізованого управління з боку МО України та Начальника Генерального Штабу ЗСУ з розширенням повноважень та самостійності управління бойової (індивідуальної) підготовки Видів ЗС щодо розробки керівних документів з організації ФП для Виду ЗС. Зміна організаційно-штатної структури ЗСУ (перехід від полкової до бригадної структури), посилення військово-прикладної спрямованості ФП призвела до розширення функціональних обов’язків начальника ФП і спорту військової частини та вимог до його професійної підготовки, що обумовило необхідність перегляду функціональних обов’язків таких фахівців та відпрацювання змін до нормативно-правових документів оборонного відомства та держави. Зміна вимог бойової (індивідуальної) підготовки військ до системи ФП в нових структурних військових одиницях, зміна способу комплектування ЗС особовим складом, потребують удосконалення нормативних вимог до фізичної підготовленості військовослужбовців за контрактом, розробки теоретико-методичних засад ФП для цього контингенту, підвищення вимог до системи перевірки та оцінки ФП військовослужбовців в залежності від способу комплектування особовим складом та фізичної підготовленості окремих етапів їх професійного становлення. Для чого доцільним вважається введення трьохрівневої (замість дворівневої) системи перевірки та оцінки ФП, яка відповідає цим умовам; розробки та введення в дію автоматизованої бази даних фізичної підготовленості військовослужбовців за контрактом та офіцерів ЗСУ.

Посилення вимог до рівня професійної підготовки фахівців з ФП обумовлює актуальність організації допідготовки та підвищення кваліфікації фахівців; організації та проведення курсової підготовки з позаштатними начальниками ФП і спорту, які мають цивільну фахову освіту; відновлення підготовки суспільних спортивних кадрів на базі військових частин: спортивних організаторів, суддів та тренерів по видам спорту.

Висновки

1. Аналіз джерел спеціальної літератури свідчить про те, що ФП є одним із основних предметів бойової (індивідуальної) та військово-професійної підготовки військовослужбовців Збройних Сил України. Її розглядають як цілісну систему, яка складається із сукупності взаємопов'язаних елементів, що мають забезпечувати ефективність функціонування у відповідності з тими вимогами, які пред'являються до фізичної готовності військовослужбовців в процесі їх професійної діяльності. Проте, діяльність чинної системи ФП визначається недостатньо ефективною.

2. Зниження ефективності системи ФП в ЗСУ обумовлює наявність недоліків майже в усіх елементах цілісної системи ФП – концептуальних її основ, управлінні та організації процесу ФП: відсутністю національної концепції розвитку системи ФП ЗСУ; наявність централізованого способу управління фізичною підготовкою і спортом вищих досягнень при збереженні застарілих механізмів управління ФП і організації ФП у військах; невідповідність матеріально-технічного забезпечення ФП сучасним вимогам внаслідок застарілої навчально-спортивної бази, обмеженого фінансування потреб ФП; недостатній рівень кваліфікації фахівців з ФП; недостатня узгодженість навчальних програм із специфікою військової спеціальності й завдань окремих етапів навчального процесу та етапів професійного вдосконалення військовослужбовців.

3. На підставі аналізу джерел спеціальної літератури, врахування позитивного досвіду з реформування аналогічних систем зарубіжних армій провідних країн світу, результатів власних досліджень визначені напрями з вдосконалення системи ФП ЗСУ: інтенсифікація, індивідуалізація, гуманізація, модернізація та активізація процесу фізичної підготовки.

Список літератури

1. Бородин Ю.А. Эволюция вооружения, поколений войн, тактики и средств специальной физической подготовки военнослужащих / Ю.А. Бородин, В.Н. Романчук, О.М. Боярчук // Физическое воспитание студентов творческих специальностей: сб. научн. тр. – Харьков, 2004. – №1. – С. 117-127.

2. Бородин Ю.А. Фізична підготовка курсантів у вищих військових навчальних закладах інженерно-операторського профілю / Ю.А. Бородин // – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009 – 415 с.

3. Боцман О. Проблемы физической подготовки в Вооруженных Силах Российской Федерации / О. Боцман // Электронный ресурс. Режим доступа <http://orientir.milpntal.ru/sport>.

4. Концепция совершенствования физической подготовки в Вооруженных Силах Российской Федерации до 2016 года. (Утверждена Министром обороны Российской Федерации 6 мая 2008 года) – СПб.: ВИФК. – 13 с.

5. Кузнецов И.А. Концепция физической подготовки войск ведущих стран НАТО / И.А. Кузнецов, В.Н. Утенко // Актуальные проблемы теории и практики физической подготовки войск. Уч. пособие для слушателей группы начальников ФП и С. – СПб.: ВИФК. 2002. – С. 97-104.

6. Лукашов В.Н. Изменения в системе физической подготовки военнослужащих Сухопутных войск Германии (по материалам зарубежной печати) / В.М. Мурашов, В.П. Сорокин, Н.Н. Маликов // Научно-педагогический журнал. – СПб.: ВИФК, 2001. – С. 95-98.

7. Миронов В.В. Физическая подготовка Вооруженных Сил Франции // Актуальные проблемы теории и практики физической подготовки войск // СПб.: ВИФК, 2002. – С. 130-144.

8. Ольховий О.М. Фізична підготовка в Повітряних силах Збройних Сил України / О.М. Ольховий, П.В. Панченко, О.Г. Піддубний // – Х.: ХУПС, 2006. – 200 с.

9. Піддубний О.Г. Оптимізація фізичної підготовки курсантів вищих навчальних закладів у період первинного професійного навчання: автореф. дис...канд. наук: 24.00.02 / О.Г. Піддубний // ХУПС. – Х., 2003. – 20 с.

10. Романчук В.М. Обґрунтування змісту та організації форм фізичної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів технічного профілю: автореф. дис...канд. наук: 24.00.02 / В.М. Романчук // ЛДУФК. – Львів, 2007. – 20 с.

11. Фіногенов Ю.С. Погляд офіцерів Сухопутних військ щодо вдосконалення системи фізичної підготовки в ЗС України / Ю.С. Фіногенов // Вісник НАОУ: Зб. наук. пр. – К., 2010. – №2 (15). – С. 111 – 114.

12. Фіногенов Ю.С. Світовий досвід адаптації системи фізичного виховання військовослужбовців в умовах сучасного реформування Збройних Сил / Ю. С. Фіногенов // Наук. вісник МДУ ім. В.О. Сухолинського: зб. наук. пр. О.М. Піхоти. – Миколаїв: МДУ ім. В.О. Сухолинського, 2011. – Вип. 1.3.3. – С. 180-184.

13. Чернявський О.А. Головні напрями вдосконалення системи фізичної підготовки спорту у Збройних Силах України / О.А. Чернявський // Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки військовослужбовців: матеріали всеарм. наук.-метод. конф: (24 листопада 2011 р.) НУОУ. – К., 2011. – С. 6-10.

14. Щеголев В.А. Развитие теории и практики физической подготовки в иностранных армиях / В.А. Щеглов, В.Н. Утенко // Уч. пособие (по материалам зарубежной печати). – СПб.: ВИФК ИЦ. 1997. – 32 с.

На основе результатов анализа специальной научной литературы, зарубежного опыта в реформировании систем физической подготовки армий ведущих стран мира, авторских исследований выявлено современное состояние существующей системы физической подготовки Вооружённых Сил Украины, проблемы в её функционировании и определение направления её усовершенствования..

Вооружённые Силы, физическая подготовка, физическая подготовленность, военнослужащие, усовершенствование системы обучения и воспитания, профессиональное образование военнослужащих.

Resulting from the analysis of professional scientific references, international experience in reforming the system of physical conditioning in the leading armies of the world, data from the given research, the current condition

of the operating system of physical fitness of the Armed Forces of Ukraine, problems in its functioning have been found out and the areas for improvements have been specified.

The Armed Forces, physical conditioning, physical fitness among the military personnel, an improvement of education and training, professional military education.

УДК 378.147

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦЯ-АГРАРІЯ

О.А. Стукало, викладач

У статті розглядається процес навчання професійного спілкування студентів аграрного університету. Аналізуються питання ролі професійного спілкування у фаховій підготовці аграріїв. Представлено структуру спілкування як комплекс комунікативної, інтерактивної та перцептивної складових. Доведено, що професійне спілкування багато в чому полегшує процес навчання, допомагає підготовленому фахівцю вдосконалювати рівень своєї компетентності. В подальшій діяльності фахівця професійне спілкування поліпшує процес взаєморозуміння з колегами, сприяє творчому вирішенню кадрових та виробничих завдань.

Професійна освіта, сучасний фахівець, професійне спілкування, викладач, студент.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сьогодні в складному світі з безперервним ускладненням соціальних процесів все більш значущим стає усвідомлення кожним індивідом перспектив власного розвитку, життєвої самореалізації, професійного самовизначення і вибудовування відповідно до цього своєї власної життєвої стратегії. Розуміння особистістю необхідності постійної зміни у швидко мінливому світі, орієнтації на значущу соціальну роль у життєдіяльності дозволяють їй аксіологічно ставитися до свого повноцінного індивідуального буття, яке багато в чому визначається вмінням адекватно і динамічно контактувати з навколишнім світом, із собою та іншими людьми.

Основний вид такого контакту – спілкування. Цей контакт дозволяє кожному індивіду найбільшою мірою усвідомити себе як особистість, що здатна до продуктивного професійного самовизначення. Ось чому спілкування має представляти собою аксіологічну взаємодію людей, що визначає міжособистісне взаєморозуміння та створення духовної спільноти в процесі життєдіяльності, що й повинно домінувати в сучасній освітній сис-